

Potrebuje slovenský pracovný trh viac imigrantov?

Peter Goliaš, INEKO

máj 2018

Analýza spracovaná na základe výstupov spoločného seminára Zastúpenia Európskej komisie v SR a inštitútu INEKO, ktorý sa uskutočnil 27. apríla 2018 v Bratislave¹

¹ Program seminára vrátane prezentácií rečníkov a ďalších podkladov je dostupný na internete:
<http://www.ineko.sk/clanky/seminar-potrebuje-slovensky-pracovny-trh-viac-imigrantov>

Zhrnutie

Nezamestnanosť na Slovensku prudko klesá, stále je však najvyššia v regióne a vo viacerých okresoch na východe a juhu krajiny presahuje 10 %. Spomedzi takmer 187-tisíc nezamestnaných ku koncu marca 2018 bolo 85,1 % znevýhodnených, teda najmä dlhodobo nezamestnaných, starších alebo veľmi mladých ľudí s prevažne s nízkou kvalifikáciou.

Naproti tomu najmä v západných okresoch nezamestnanosť klesá hlboko pod 5 %. Podnikateľom tu chýbajú voľné pracovné sily a čoraz viac využívajú pracovníkov zo zahraničia. Ku koncu marca 2018 na Slovensku pracovalo takmer 52-tisíc cudzincov, z toho najviac Srbov, Rumunov a Ukrajincov. Čoraz väčšia časť firiem (38 % podľa aprílovej ankety PAS a INEKO medzi 115 firmami) je kvôli nedostatku pracovníkov nútená odmietat' zákazky, čo môže mať negatívny dopad na ekonomický rast. Počet voľných pracovných miest, ktoré podnikatelia hlásia na úradoch práce, už niekoľko rokov prudko rastie a ku koncu marca 2018 dosiahol vyše 77-tisíc. Indikátor čiastočne vypovedá o dopyte po cudzincoch z tretích krajín, keďže firmy nahlasujú voľné miesta často až po neúspešnom hľadaní pracovníkov na domácom trhu v záujme splniť jednu z podmienok pre získanie povolenia na zamestnanie cudzincov.

Prílev imigrantov sa nestretáva s pozitívnymi náladami domáceho obyvateľstva. Mnohí občania by chceli mať namiesto imigrantov vyššie mzdy. Podľa Eurobarometra patrí Slovensko spolu s Českom a Maďarskom k štátom EÚ s najvyšším podielom ľudí s negatívnym pocitom k imigrácii. Podľa tzv. Mipex indexu (Migrant integration policy index) tiež Slovensko patrí k štátom EÚ s najhoršími podmienkami na integráciu cudzincov.

Účastníci spoločného seminára Zastúpenia Európskej komisie v SR a inštitútu INEKO diskutovali, ako uspokojiť dopyt zamestnávateľov po pracovnej sile pri čo najlepšom využití domácich pracovníkov a súčasne pri využívaní imigrácie s čo najmenším negatívnym dopadom na domáce obyvateľstvo. Medzi účastníkmi seminára prevládal názor, že domáce zdroje už nie sú dostupné v požadovanej kvalite a Slovensko potrebuje viac pracovníkov zo zahraničia, vrátane krajín mimo EÚ. Táto potreba sa bude dlhodobo prehlbovať vzhľadom na ďalší rozvoj ekonomiky ako aj starnutie obyvateľstva. Preto je potrebné zmeniť imigračný systém, aby dokázal pružnejšie reagovať na potreby ekonomiky. Viacerí podnikatelia dnes majú problém získať povolenie na prácu a pobyt od cudzineckej polície, sťažujú sa na dlhý a komplikovaný administratívny proces. Aj preto vítajú zmeny účinné od mája 2018, ktoré umožnia zamestnať cudzincov zo štátov mimo EÚ jednoduchšie a rýchlejšie v okresoch s nízkou nezamestnanosťou. Dlhodobo bude v záujme pružnosti a minimalizácie negatívneho vplyvu na domáce obyvateľstvo potrebné zamerať sa na komplexnejšiu zmenu imigračného systému, vrátane zavedenia cieľového výberu imigrantov na základe dopredu definovaných kritérií.

Súčasne je potrebné lepšie využívať potenciál domácej pracovnej sily, čoho podmienkou je v prvom rade zvýšenie kvality vzdelávacieho systému. Napríklad atraktívnejšie a kvalitnejšie vysoké školy sú cestou k obmedzeniu odchodu mladých ľudí do zahraničia a prilákaní tých šikovných zvonka. Pre zlepšenie možností zamestnania rodičov malých detí by účastníci seminára privítali zvýšenie investícií do detských jasí a škôlok, ako aj intenzívnejšie využívanie práce na čiastočný úväzok. Zapojeniu dlhodobo nezamestnaných a inak znevýhodnených ľudí by pomohli zmeny v sociálnych dávkach a odvodoch, aby sa viac oplatilo legálne pracovať, ale aj efektívnejšie programy rekvalifikácie.

1. Vývoj nezamestnanosti

Hlavné zistenia:

- Počet nezamestnaných na Slovensku od roku 2013 klesá a tempo poklesu sa zrýchľuje. V rokoch 2013-18 počet nezamestnaných klesol zhruba na polovicu. Spomedzi takmer 187-tisíc nezamestnaných ku koncu marca 2018 bolo 85,1 % znevýhodnených, teda najmä dlhodobo nezamestnaných, starších alebo veľmi mladých ľudí s prevažne s nízkou kvalifikáciou.
- Spočiatku klesal len počet nezamestnaných, ktorí boli bez práce kratšiu dobu, postupne sa ale do trhu práce zapájajú aj dlhodobo nezamestnaní.
- V troch krajoch s najvyššou nezamestnanosťou (BB, KE, PO) klesá počet nezamestnaných pomalšie ako vo zvyšku Slovenska, čo spôsobuje nárast koncentrácie nezamestnaných v týchto krajoch. Rozdiely sú najvýraznejšie pri dlhodobo nezamestnaných, keď na uvedené kraje pripadajú približne 4 z 5 nezamestnaných nad 48 mesiacov.

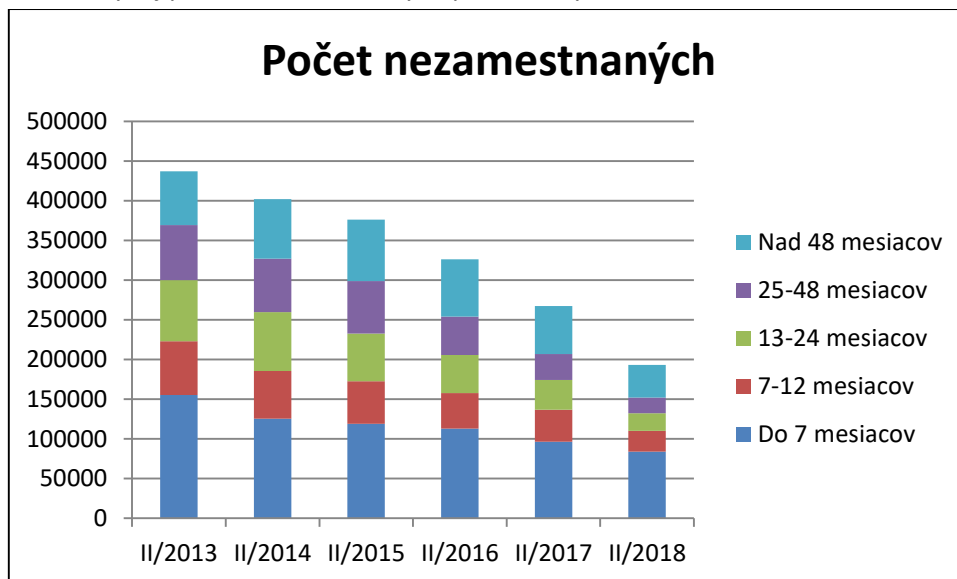
Podrobnejšie zistenia:

Počet nezamestnaných na Slovensku dosiahol pokrízový rekord v roku 2013, keď Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR evidovalo takmer 450-tisíc ľudí bez práce. Odvtedy počet nezamestnaných každý rok klesá, pričom tempo poklesu sa zrýchľuje. Začiatkom roku 2018 bolo bez práce menej ako 200-tisíc ľudí. Počet nezamestnaných tak klesol v rokoch 2013-18 približne o 250-tisíc.

Spomedzi takmer 187-tisíc nezamestnaných ku koncu marca 2018 bolo 85,1 % znevýhodnených², teda najmä dlhodobo nezamestnaných, starších alebo veľmi mladých ľudí s prevažne s nízkou kvalifikáciou. Práve v zamestnávaní znevýhodnených ľudí Slovensko zaostáva za inými členmi EÚ aj OECD. Týka sa to najmä dlhodobo nezamestnaných ľudí, ľudí s nízkou kvalifikáciou, marginalizovaných Rómskych komunít a rodičov starajúcich sa o deti vo veku do troch rokov.

² Pre definíciu znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie pozri: http://www.upsvar.sk/sn/oddelenie-sluzieb-pre-obcana/zoznam-sluzieb/znevychodneny-uchadzac-o-zamestnanie.html?page_id=538020&lang=sk

Graf 1: Vývoj počtu nezamestnaných podľa doby trvania nezamestnanosti

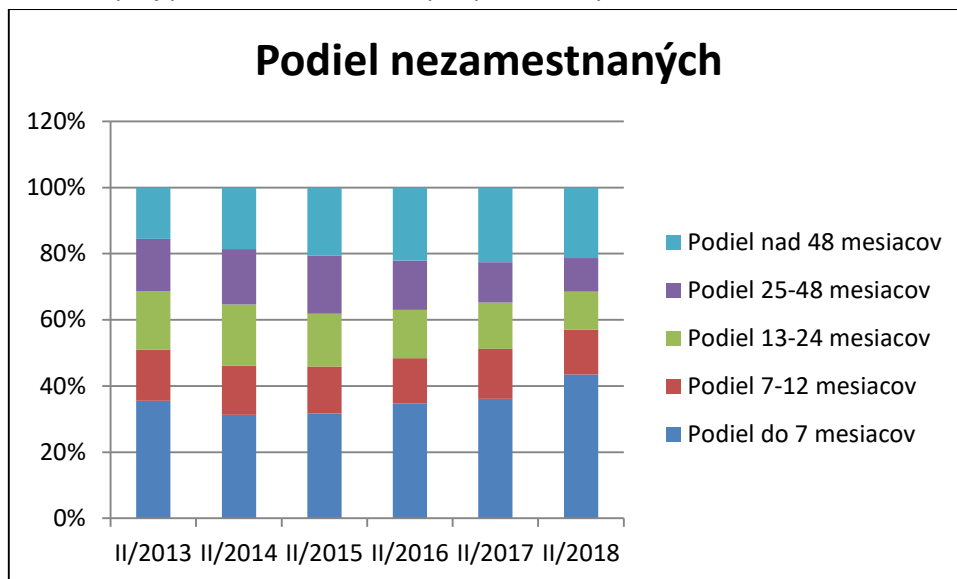

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Z pohľadu štruktúry klesá počet nezamestnaných vo všetkých kategóriách podľa doby trvania nezamestnanosti. Nejde však o rovnomerný pokles, keďže prácu si najskôr našli ľudia, ktorí boli bez práce kratšiu dobu. Počet nezamestnaných v kategóriách do 7 mesiacov a 7-12 mesiacov klesá od roku 2013, v kategórii 13-24 mesiacov je pokles výraznejší od roku 2014, v kategórii 25-48 mesiacov od roku 2015 a v kategórii nad 48 mesiacov od roku 2016. Rastúca ekonomika tak už tretí rok vťahuje na trh práce aj ľudí, ktorí boli dlhodobo bez práce.

Vďaka výraznému poklesu nezamestnaných v kategóriách 13-48 mesiacov klesol ich podiel na celkovom počte nezamestnaných. Naopak, podiel nezamestnaných do 7 mesiacov stúpol a podiel v kategórii 7-12 mesiacov je zhruba rovnaký ako v roku 2013. Podiel v kategórii nad 48 mesiacov od roku 2013 stúpal a prvý raz klesol až podľa údajov za rok 2018.

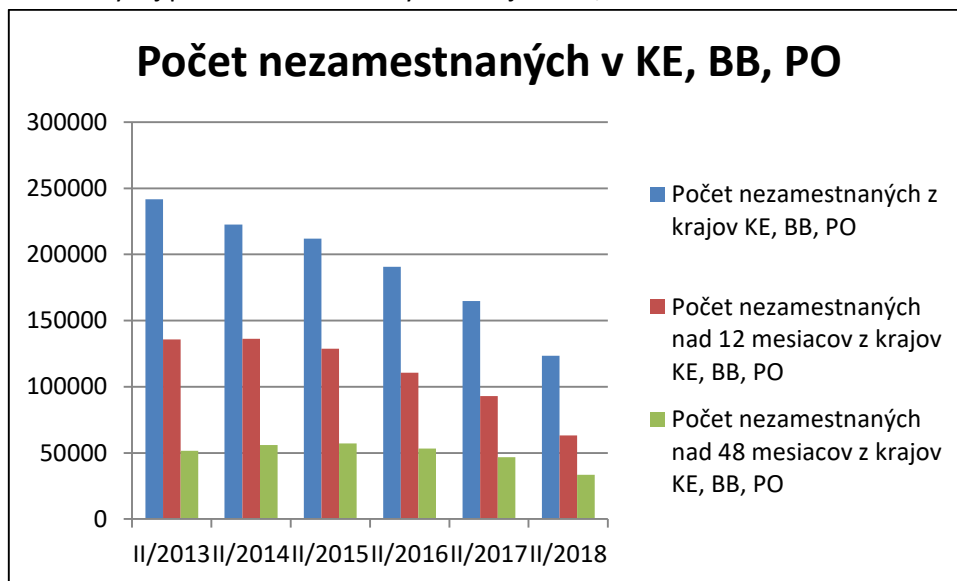
Graf 2: Vývoj podielu nezamestnaných podľa doby trvania nezamestnanosti

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Počet nezamestnaných klesá od roku 2013 aj v troch krajoch s najvyššou nezamestnanosťou – košickom, banskobystrickom a prešovskom. V rokoch 2013-18 klesol približne na polovicu z 242-tisíc na 123 tisíc, pričom tempo poklesu sa každým rokom zrýchľuje. Počet nezamestnaných nad 12 mesiacov v týchto krajoch klesá od roku 2014 a nad 48 mesiacov od roku 2015.

Graf 3: Vývoj počtu nezamestnaných v krajoch KE, BB a PO

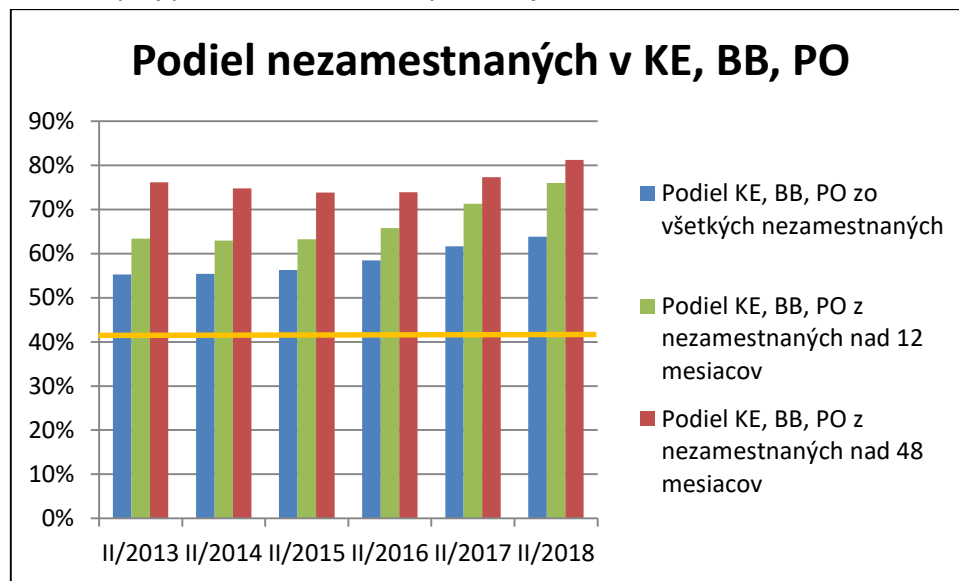

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Tempo poklesu počtu nezamestnaných v troch krajoch s najvyššou nezamestnanosťou je pomalšie v porovnaní so zvyškom Slovenska. Podiel nezamestnaných v týchto krajoch preto stúpa z 55 % vo februári 2013 na 64 % vo februári 2018. Pre porovnanie, podiel obyvateľov uvedených troch krajov na celkovej

populácii Slovenska je 42 %. Pri pohľade na dlhodobo nezamestnaných je podiel uvedených troch krajov ešte vyšší, keď v kategórii nad 12 mesiacov dosahuje 76 % a nad 48 mesiacov 81 %.

Graf 4: Vývoj podielu nezamestnaných v krajoch KE, BB a PO

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR

2. Vývoj počtu voľných pracovných miest a cudzincov pracujúcich v SR

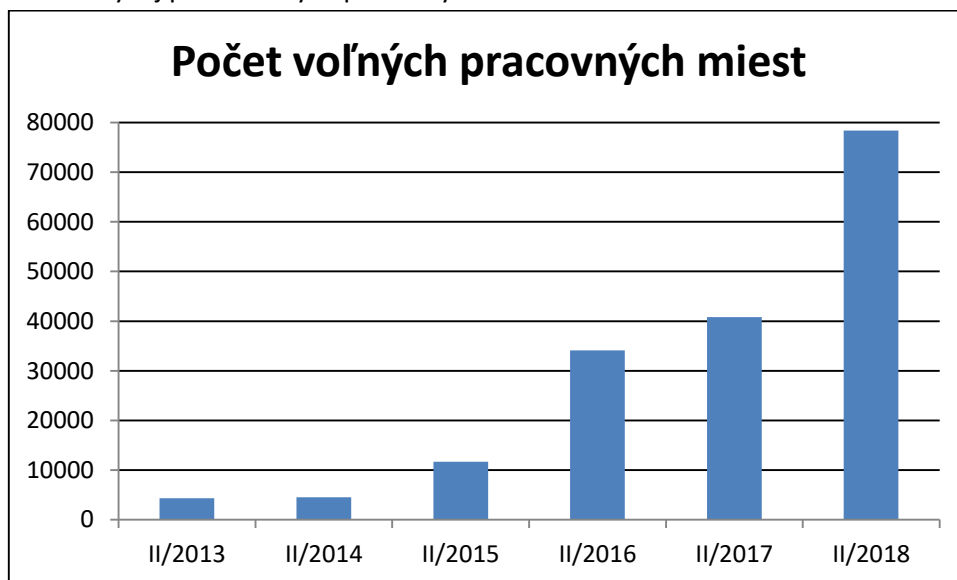
Hlavné zistenia:

- Počet voľných pracovných miest, ktoré firmy nahlásili na úradoch práce, prudko rastie a ku koncu februára 2018 presiahol 78-tisíc, keď sa medziročne takmer zdvojnásobil. Ukazovateľ čiastočne vypovedá o dopyte po zamestnancoch z cudziny. Najviac žiadaní sú operátori a montéri strojov a zariadení (42 %) a kvalifikovaní pracovníci a remeselníci (22 %).
- Od roku 2013 rastie aj počet cudzincov pracujúcich v SR, ku koncu februára 2018 dosiahol približne 50-tisíc. Najpočetnejšou skupinou sú pracujúci zo Srbska, nasledujú pracovníci z Rumunska a Ukrajiny.
- Slovensko patrí medzi štáty EÚ s najnižšou mierou imigrácie. Ročný prílev imigrantov je štvrtinový v porovnaní s priemerom za susedné krajiny V4.
- Podľa Eurobarometra patrí Slovensko spolu s Českom a Maďarskom k štátom EÚ s najvyšším podielom ľudí s negatívnym pocitom k imigrácii. Podľa tzv. Mipex indexu (Migrant integration policy index) tiež Slovensko patrí k štátom EÚ s najhoršími podmienkami na integráciu cudzincov.

Podrobnejšie zistenia:

Počet voľných pracovných miest, ktoré firmy nahlásili na úradoch práce, bol po kríze na úrovni približne 4-tisíc. Od roku 2014 začal prudko rásť a ku koncu februára 2018 presiahol 78-tisíc, keď sa medziročne takmer zdvojnásobil. Firmy často nahlasujú pracovné miesta až potom, čo samostatne nevedia nájsť pracovnú silu na domácom trhu. Navyše ide o podmienku pre úspešné žiadanie o povolenie na prácu a pobyt pre zamestnancov z tretích krajín. Ukazovateľ o voľných pracovných miestach preto čiastočne vypovedá o dopyte firiem po pracovníkoch zo zahraničia.

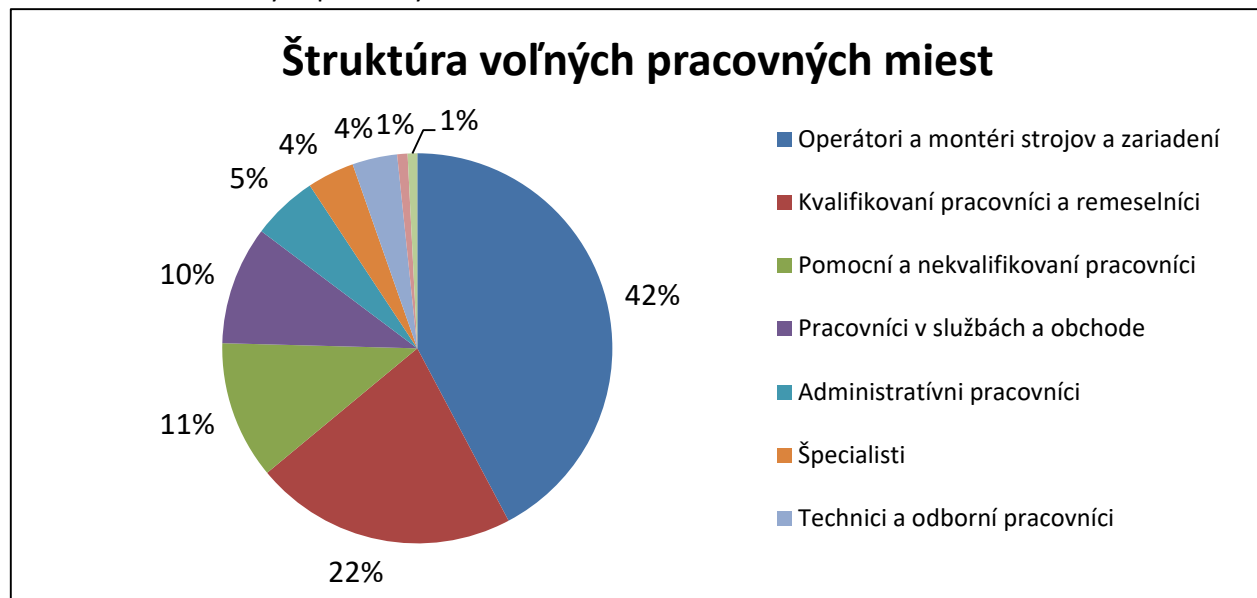
Graf 5: Vývoj počtu voľných pracovných miest

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Z pohľadu štruktúry firmám najčastejšie chýbajú operátori a montéri strojov a zariadení (42 %) a kvalifikovaní pracovníci a remeselníci (22 %). Nasledujú pomocní a nekvalifikovaní pracovníci (11 %) a pracovníci v službách a obchode (10 %).

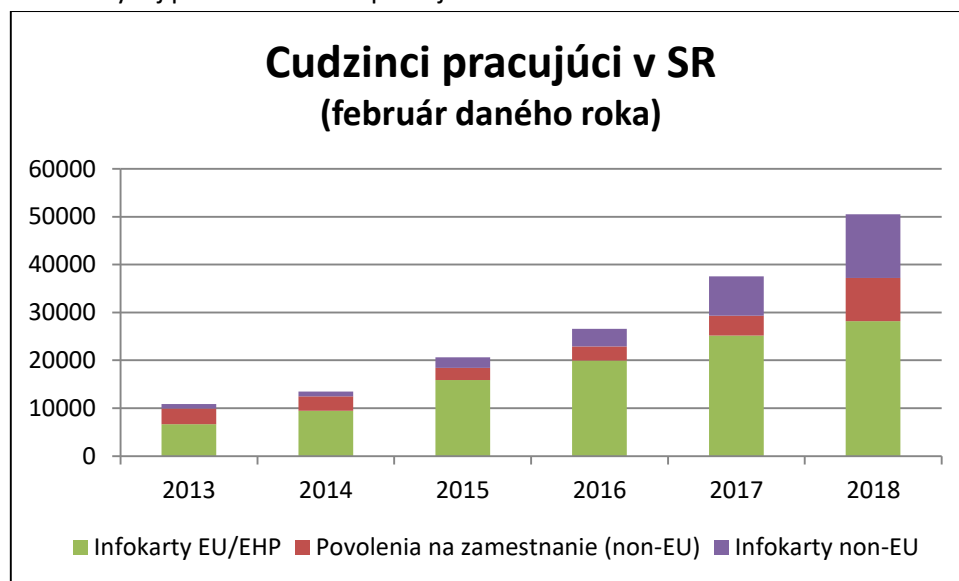
Graf 6: Štruktúra voľných pracovných miest

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Od roku 2013 každoročne rastie počet cudzincov pracujúcich v SR, rast sa pritom zrýchľuje. V rokoch 2013-18 stúpol počet pracujúcich cudzincov z približne 10-tisíc na 50-tisíc. Väčšinou ide o pracovníkov z členských krajín EÚ, nasledujú zamestnanci na infokarty z nečlenských krajín a najmenšiu časť približne 9-tisíc ľudí tvoria zamestnanci z nečlenských krajín s povolením na zamestnanie.

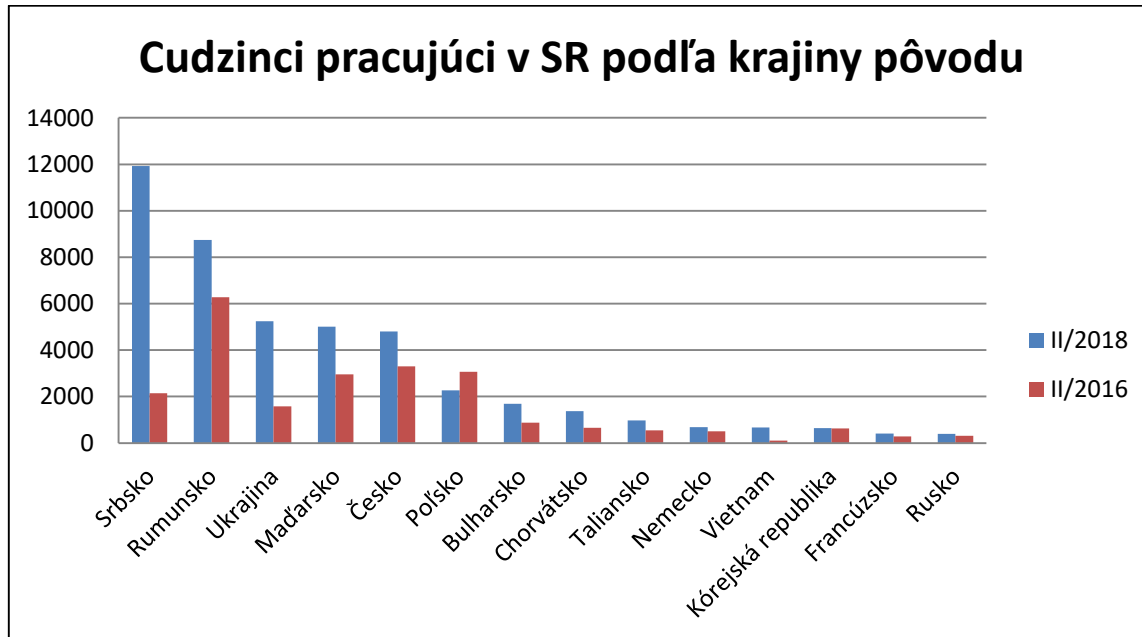
Graf 7: Vývoj počtu cudzincov pracujúcich v SR

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Podľa krajiny pôvodu sú najpočetnejšou skupinou pracujúci zo Srbska, ktorých bolo ku koncu februára 2018 približne 12-tisíc. Nasledujú pracovníci z Rumunska a Ukrajiny. Od roku 2016 došlo k prudkému nárastu zamestnancov zo Srbska, pričom v mnohých prípadoch ide pravdepodobne o zahraničných Slovákov s jednoduchším prístupom na trh práce, ako aj z Ukrajiny, k čomu mohlo napomôcť zrušenie vízovej povinnosti od júna 2017.

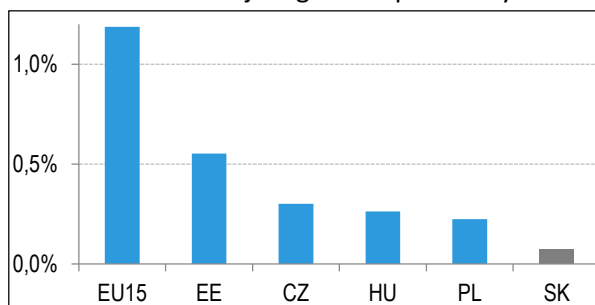
Graf 8: Štruktúra cudzincov pracujúcich v SR podľa krajiny pôvodu

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Napriek zrýchlenému prílivu imigrantov patrí Slovensko medzi štáty EÚ s najnižšou mierou imigrácie. Ako uvádza Inštitút finančnej politiky (IFP) pri ministerstve financií³: „Ročný podiel prichádzajúcich cudzincov k populácii bol v roku 2015 takmer 4 krát nižší ako vo V3 a viac ako 10 krát nižší ako v krajinách EÚ 15. (...) Podiel cudzincov žijúcich na Slovensku je štyrikrát nižší ako v priemernej krajine OECD. Kým v roku 2013 bol na Slovensku podiel populácie narodenej v zahraničí 3,2 %, v OECD žilo v priemere až 14 % cudzincov.“

Graf 9: Podiel ročnej imigrácie k počtu obyvateľov (2015)

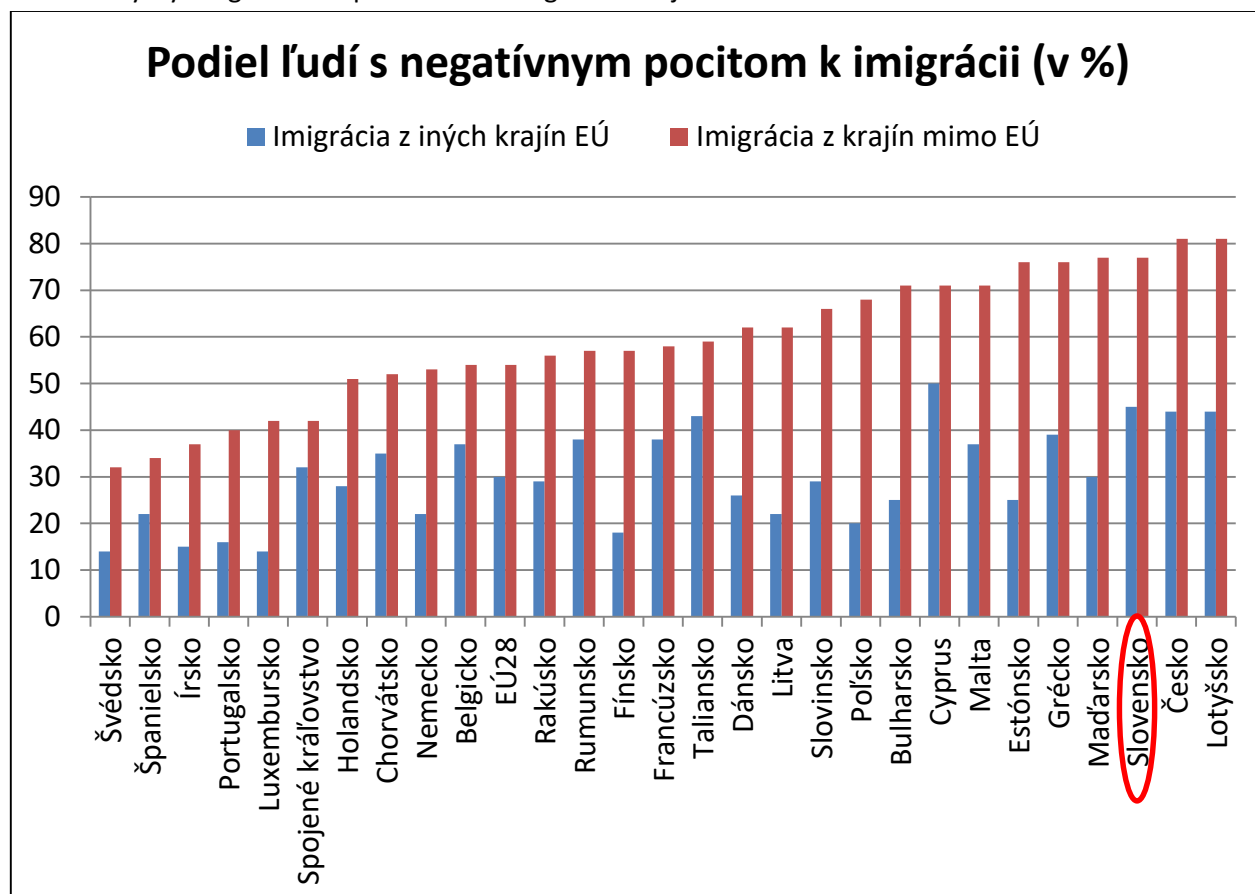

Zdroj: OECD

³ Pozri komentár IFP z apríla 2018, Host' do domu: <http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=11740>

Slovensko patrí spolu s Českom a Maďarskom k štátom EÚ s najvyšším podielom ľudí s negatívnym pocitom k imigrácii. Podľa výsledkov Eurobarometra z novembra 2017 má približne 45 % ľudí negatívny pocit k imigrácii z krajín EÚ a takmer 80 % k imigrácii z krajín mimo EÚ. Uvedené postoje môžu byť prekážkou pri zvyšovaní počtu pracovných imigrantov a ich integrácii. Nevhodné podmienky pre integráciu potvrdzuje aj tzv. Mipex index (Migrant integration policy index), podľa ktorého patrí Slovensko k štátom s najhoršími podmienkami na integráciu cudzincov v EÚ.

Graf 10: Výskyt negatívneho pocitu ľudí k imigrácii v krajinách EÚ

Zdroj: Eurobarometer, november 2017

3. Názory podnikateľov na možnosti zamestnávania cudzincov

Hlavné zistenia:

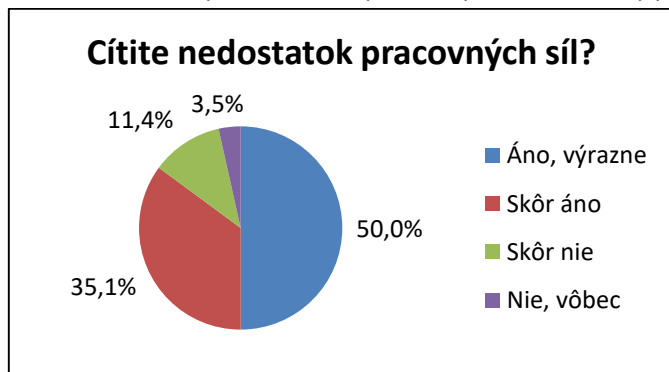
- Zo 115 firiem oslovených v ankete Podnikateľskej aliancie Slovenska (PAS) a INEKO pociťuje 85 % nedostatok pracovných síl. Väčšinou sa to snažia riešiť zvyšovaním efektívnosti (68 % firiem) a hľadaním pracovnej sily v zahraničí (50 %), časť firiem je už ale nútená odmietat' zákazky (38 %) či zamestnávať znevýhodnených ľudí (19 %).
- Viacerí podnikatelia majú problém získať povolenie na prácu a pobyt od cudzineckej polície, sťažujú sa na dlhý a komplikovaný administratívny proces. Aj preto vítajú zmeny účinné od mája 2018, ktoré umožnia zamestnať cudzincov zo štátov mimo EÚ jednoduchšie a rýchlejšie v okresoch s nízkou nezamestnanosťou.
- Dlhodobo bude v záujme pružnosti a minimalizácie negatívneho vplyvu na domáce obyvateľstvo potrebné zamerať sa na komplexnejšiu zmenu imigračného systému, vrátane zavedenia cieľeného výberu imigrantov na základe dopredu definovaných kritérií.

Podrobnejšie zistenia:

Podnikateľská aliancia Slovenska (PAS) v spolupráci s inštitútom INEKO uskutočnili v prvej polovici apríla 2018 anketu⁴ medzi podnikateľmi o zamestnávaní cudzincov. Ankety sa zúčastnilo 115 firiem z priemyslu (36 %), služieb (22 %), stavebníctva (15 %), poľnohospodárstva (13 %), obchodu (11 %) a tiež energetiky a spracovania odpadu (3 %).

Podľa výsledkov pociťuje 50 % respondentov výrazný nedostatok a ďalších 35 % skôr nedostatok pracovných síl. Zvyšných 15 % nedostatok nepociťuje. Pracovníci chýbajú najmä na pozíciách s hrubou mzdou 500-800 eur mesačne (51 % zamestnávateľov), nasledujú pozície s platom 800-1200 eur mesačne (33 %), viac ako 1200 eur mesačne (10 %) a do 500 eur mesačne (6 %).

Graf 11: Vnímaný nedostatok pracovných síl zo strany podnikateľov

Zdroj: Anketa PAS a INEKO medzi 115 podnikateľmi, apríl 2018

⁴ Výsledky ankety boli prezentované 27. apríla 2018 počas spoločného seminára Zastúpenia Európskej komisie v SR a inštitútu INEKO pod názvom „Potrebuje slovenský pracovný trh viac imigrantov?“. Informácie o seminári vrátane kompletných výsledkov ankety sú dostupné na internete: <http://www.ineko.sk/clanky/seminar-potrebuje-slovensky-pracovny-trh-viac-imigrantov>.

Nedostatok pracovníkov sa podnikatelia snažia riešiť najmä zvyšovaním efektívnosti (68 % firiem) a hľadaním pracovnej sily v zahraničí (50 %). Časť z nich je už ale nútená odmietať zákazky (38 %) či zamestnávať znevýhodnené skupiny, napríklad dlhodobo nezamestnaných, rodičov na materskej dovolenke alebo Rómov (19 %).

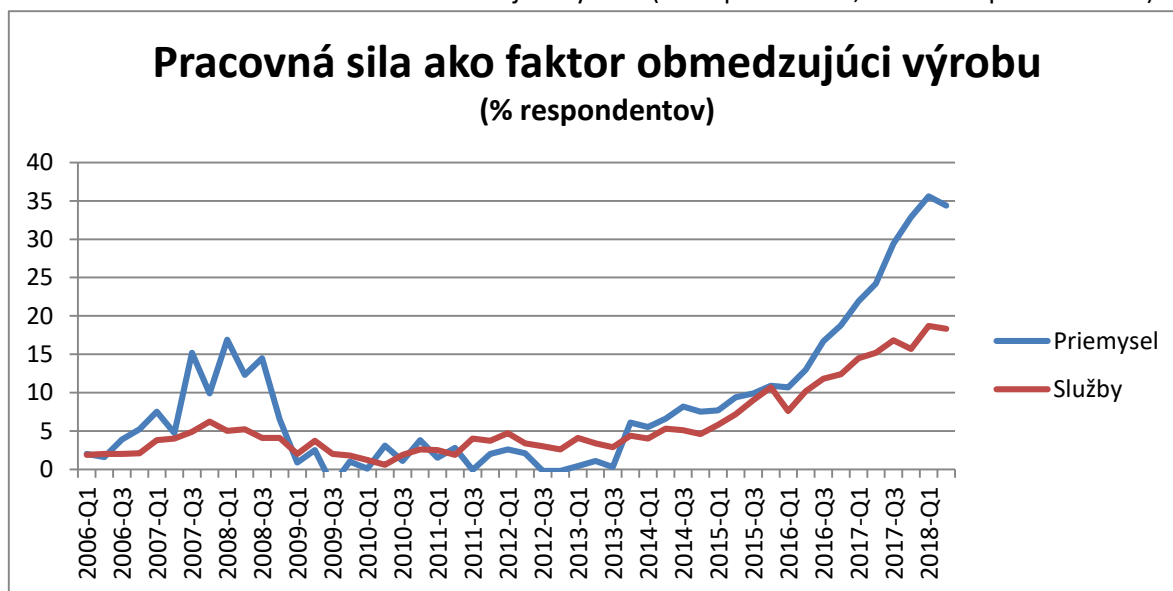
Graf 12: Reakcia firiem na nedostatok pracovných síl

Zdroj: Anketa PAS a INEKO medzi 115 podnikateľmi, apríl 2018

Nedostatok pracovnej sily uvádzajú podnikatelia ako jeden z hlavných a rýchlo rastúcich faktorov limitujúcich produkciu aj podľa European Business Survey. V prieskume z druhého štvrtroku 2018 tento faktor uviedlo 34,4 % respondentov v priemysle a 18,3 % respondentov v sektore služieb. Zreteľný je pritom nárast výskytu tohto faktora od druhej polovice roku 2013.

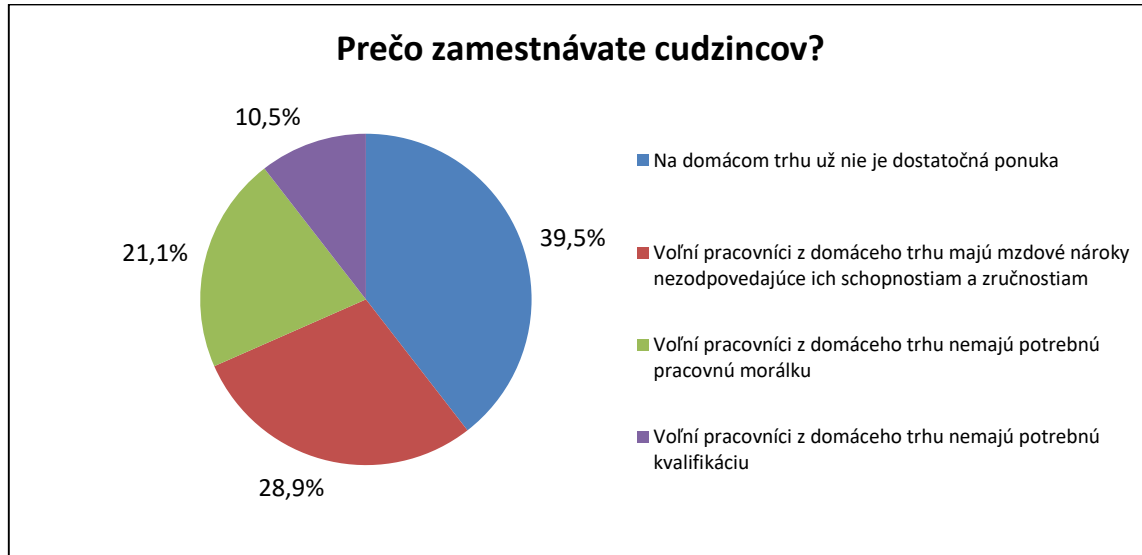
Graf 13: Pracovná sila ako faktor obmedzujúci výrobu (% respondentov, sezónne upravené dáta)

Zdroj: European Business Survey

Podľa ankety PAS a INEKO firmy zamestnávajú cudzincov, pretože na domácom trhu už nie je dostatočná ponuka pracovnej sily (40 % firiem), ale aj preto, že voľní pracovníci z domáceho trhu majú podľa nich mzdové nároky nezodpovedajúce ich schopnostiam a zručnostiam (29 %), prípadne nemajú pracovnú morálku (21 %) či kvalifikáciu (11 %).

Graf 14: Prečo firmy zamestnávajú cudzincov

Zdroj: Anketa PAS a INEKO medzi 115 podnikateľmi, apríl 2018

Prevažná väčšina podnikateľov, ktorí zamestnávajú cudzincov, sú s nimi spokojní (58 % firiem) nespokojnosť vyjadrili len 4 % respondentov. Podľa ich skúseností zarábajú cudzinci v porovnaní s občanmi SR skôr menej (50 %) alebo rovnako (47 %), len minimum respondentov uviedlo, že zarábajú viac (2 %)⁵. Cudzinci sú podľa podnikateľov zároveň flexibilnejší (podľa 52 % firiem), ochotní pracovať viac (39 %) a dlhšie (24 %) ako dostupní občania SR.

Podnikatelia vyhľadávajú pracovnú silu v cudzine prevažne priamo (65 %), menšia časť aj prostredníctvom personálnych agentúr (35 %). Tesná väčšina si myslí, že na Slovensku je rozšírené zamestnávanie cudzincov načierno (51 %), zvyšní respondenti majú opačný názor (49 %).

Legislatívne možnosti pružne využívať pracovnú silu z krajín mimo EÚ považuje 29 % podnikateľov za skôr zlé a 26 % za veľmi zlé. Skôr spokojných je 24 % a veľmi spokojných 1 % podnikateľov. Viacerí majú problém získať povolenie na prácu a pobyt od cudzineckej polície, sťažujú sa na dlhý a komplikovaný administratívny proces. V individuálnych rozhovoroch poukázali aj na konkrétne problémy:

- Úrad práce údajne často zamieta žiadosti o povolenie na pobyt a zamestnanie pre pracovníka z tretích krajín, pretože ich nevie spárovať s nahláškou voľného pracovného miesta, ktorú už skôr predložil zamestnávateľ. Stane sa tak, ak napríklad zamestnávateľ v nahláške neuvedie, že hľadá

⁵ Podľa analýzy IFP z apríla 2018 na základe dát Sociálnej poisťovne porovnávajúcich platy imigrantov a vracajúcich sa občanov SR nemožno mzdový dumping potvrdiť ani vyvrátiť:

<http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=11740>

pracovníka z tretích krajín (mimo EÚ). Podnikateľka preto navrhuje zrušiť povinnosť uvádzať v nahláške, že zamestnávateľ hľadá pracovníka z tretích krajín.

- Žiadosti úrady zamietajú aj vtedy, ak nájdú v nahláškach chyby. Podnikateľka preto odporúča zaviesť možnosť dodatočných opráv nahlášky.
- Ďalším problémom je, že informačný systém, do ktorého zamestnávateľa podávajú nahlášky (portál ISTP), tieto automaticky po troch mesiacoch vyhadzuje. Ak sa teda vybavovanie žiadosti zdrží, môže sa stať, že úrad práce už nahlášku v systéme nenájde a celý proces treba začať odznova. Riešením je predĺžiť dobu uchovávanía nahlášok v informačnom systéme.
- Ak ide všetko hladko, pri bezvízovom styku trvá získanie povolenia najmenej 4,5 mesiaca a náklady na poplatky a preklady sa vyšplhajú na 500-800 eur. Pri vízovom styku je to najmenej 6 mesiacov. Jeden respondent však uvádza, že získanie pracovníčky z Ukrajiny im trvalo celý jeden rok. Ďalšia respondentka radšej vybavuje povolenia na dva roky, hoci pracovníkov potrebuje len sezónne. Chce sa totiž vyhnúť riziku, že úrady rozhodnú až po skončení sezóny, keď už nikoho nepotrebuje.
- Iný respondent mal problémy pri opätovnom žiadaní o povolenie pre svoju zamestnankyňu z Ukrajiny. Musela absolvovať celú procedúru, akoby žiadala po prvý raz. Urobila procesnú chybu, keď dala žiadosť o pár dní skôr, ako mala. Preto museli dať ďalšiu žiadosť na nové pracovné povolenie, čo celý proces zdržalo. Musela vycestovať na Ukrajinu kvôli potrebným dokladom a podaniu novej žiadosti. Bola vystresovaná, či stihne získať povolenie pred uplynutím platnosti starého. Bolo jej nepríjemné a mala strach z čakania na cudzineckej polícii a z prístupu niektorých úradníkov. Podnikateľ odporúča, aby aspoň pri expertných pozíciách bol proces rýchlejší a jednoduchší, aby sa veci dali vybavovať elektronicky.
- Štatistiky Ústredia práce o voľných pracovných miestach sú údajne skreslené, keďže vychádzajú z nahlášok, ktoré zamestnávateľa posielajú úradom práce až keď sami nevedia obsadiť pracovné miesto domácim pracovníkom. V čase podania nahlášky už sú rozhodnutí hľadať pracovníka v cudzine a neočakávajú, že im úrad práce pomôže pri obsadení pozície domácim pracovníkom. Nahlášku teda podávajú len preto, aby formálne splnili povinnosť, bez ktorej nemôžu získať žiadosť o povolenie na pobyt a zamestnanie cudzinca.

Graf 15: Ako by firmy hodnotia legislatívne možnosti zamestnávať cudzincov

Zdroj: Anketa PAS a INEKO medzi 115 podnikateľmi, apríl 2018

Podnikatelia sa vyjadrili aj k novele zákona o službách zamestnanosti, ktorá od 1. mája umožní zamestnať cudzincov zo štátov mimo EÚ jednoduchšie a rýchlejšie v okresoch s nízkou nezamestnanosťou. Spolu 45 % respondentov zmenu víta, 35 % sa k nej stavia skôr negatívne a 20 % sa nevedelo vyjadriť. Jedna respondentka napríklad chváli, že podľa novely už nahlášky nebudú potrebné pri nedostatkových pozíciách. Prínosom je aj skrátenie lehoty od podania nahlášky po podanie žiadosti o pobyt z 30 na 20 pracovných dní. Na druhej strane kritizuje zrušenie možnosti vysielania zamestnancov inými firmami a tiež zavedenie podmienky, podľa ktorej firmy so záznamom o nelegálnom zamestnávaní nemôžu zamestnávať občanov z tretích krajín. Uvedená podmienka je podľa nej nereálna, keďže už dnes mnoho významných firiem má záznam a občanov z tretích krajín zamestnáva.

Ako uviedli viacerí rečníci počas seminára, dlhodobo bude v záujme pružnosti a minimalizácie negatívneho vplyvu na domáce obyvateľstvo potrebné zamerať sa na komplexnejšiu zmenu imigračného systému, vrátane zavedenia cieleného výberu imigrantov na základe dopredu definovaných kritérií. Inšpiráciou môžu byť zahraničné systémy založené na centrálnej evidencii a bodovaní uchádzačov o prácu podľa kritérií ako napríklad vek, vzdelanie, jazyky, kultúrna blízkosť, súlad kvalifikácie, ponuka od zamestnávateľa, atď.

Vybrané citáty respondentov:

- „Na Slovensku sú nezamestnaní len tí, ktorí nechcú pracovať, nemajú kvalifikáciu alebo pracujú načierno.“
- „Pred časom sme doviezli na zber ovocia autobus Rómov z Bardejova. Mali slabú pracovnú morálku, preto sme to viac neskúšali. Cudzinci sú podstatne produktívnejší.“
- „Ak ľudia nie sú, treba ich doviesť zvonku, inak sa výroba presunie do zahraničia.“
- „Už ani Ukrajincov nie je veľa, keďže pre nich väčšinou nie sme cieľová krajina, chcú ísť ďalej na západ.“

- *„Ak ide všetko hladko, pri bezvízovom styku trvá získanie povolenia najmenej 4,5 mesiaca a náklady na poplatky a preklady sa vyšplhajú na 500-800 eur. Pri vízovom styku je to najmenej 6 mesiacov.“*
- *„Novela nerieši nič, lebo uvedenie do praxe sa zdrháva na neochote, neznalosti pracovníkov na úradoch. Treba najmä zrýchliť vybavovanie dokladov a spružniť Zákonník práce.“*

4. Vplyv migrácie a demografie na počet obyvateľov v rôznych štátoch EÚ

Hlavné zistenia:

- Migrácia v krajinách západnej Európy dlhodobo viac než kompenzuje prirodzený úbytok alebo stagnáciu obyvateľstva v dôsledku starnutia populácie. Na Slovensku počet obyvateľov podľa údajov o trvalom pobyte stagnuje alebo mierne rastie, najmä vďaka prirodzenému vývoju.
- Podľa údajov o zdravotnom poistení migrácia od vstupu do EÚ v roku 2004 prispievala k poklesu počtu obyvateľov Slovenska najmä preto, že časť obyvateľov s trvalým pobytom odišla pracovať a platí zdravotné poistenie v zahraničí. V posledných dvoch rokoch sa trend obracia vďaka rastu pracovných imigrantov ako aj Slovákov vracajúcich sa domov.
- V rokoch 2008-18 stúpol počet vyplácaných starobných dôchodkov o 16,5 %, resp. 150 919 osôb. Slovensko už teda priamo pociťuje vplyv starnutia obyvateľstva. Napriek tomu patrí stále medzi najmladšie krajiny EÚ, keďže tu v roku 2015 tvoril podiel obyvateľstva nad 65 rokov 14 %. Do roku 2080 sa s podielom obyvateľstva nad 65 rokov vo výške 30,8 % zaradíme na ôsmu priečku spomedzi najstarších členov EÚ.
- Ako uviedol Medzinárodný menový fond⁶, pokiaľ nedôjde k zásadnému technologickému rozvoju zvyšujúcej produktivitu pracovníkov, môžu rozvinuté ekonomiky riešiť problémy s očakávaným starnutím obyvateľstva práve zvýšenou imigráciou.

Podrobnejšie zistenia:

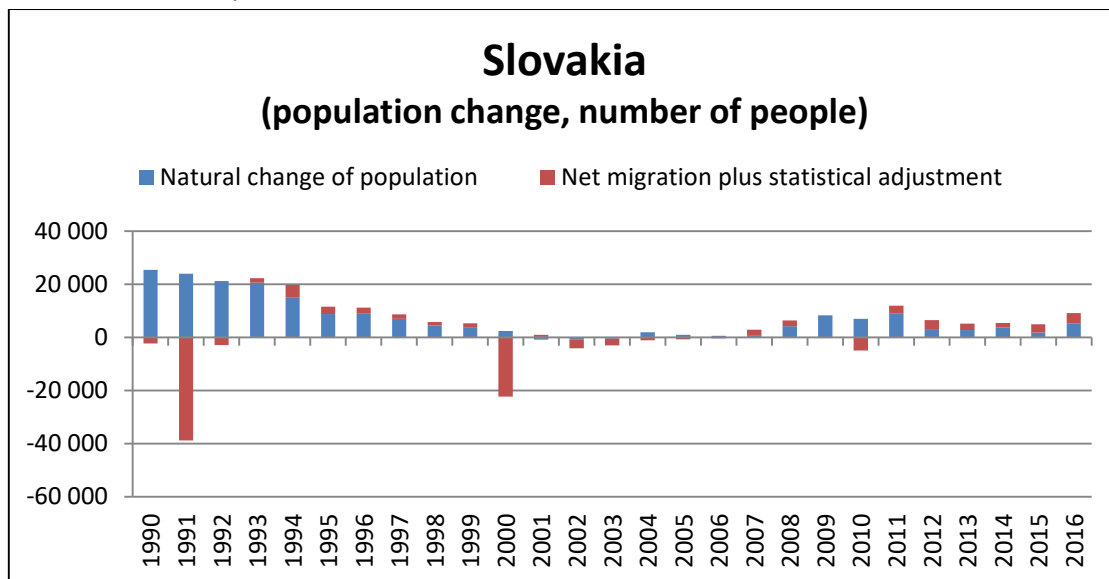
Počet obyvateľov Slovenska podľa trvalého pobytu zhruba od roku 2000 stagnuje alebo mierne rastie najmä vďaka prirodzenému vývoju. Vplyv migrácie je minimálny. Podľa údajov o zdravotnom poistení⁷ migrácia od vstupu do EÚ v roku 2004 prispievala k poklesu počtu obyvateľov najmä preto, že časť obyvateľov s trvalým pobytom odišla pracovať a platí zdravotné poistenie v zahraničí. V posledných dvoch rokoch sa trend obracia vďaka rastu pracovných imigrantov ako aj Slovákov vracajúcich sa domov.

⁶ Pozri World Economic Outlook, IMF, apríl 2018:

<http://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/03/20/world-economic-outlook-april-2018>

⁷ Pozri komentár IFP, Host' do domu, apríl 2018, <http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=11740>.

Graf 16: Zmena obyvateľov Slovenska

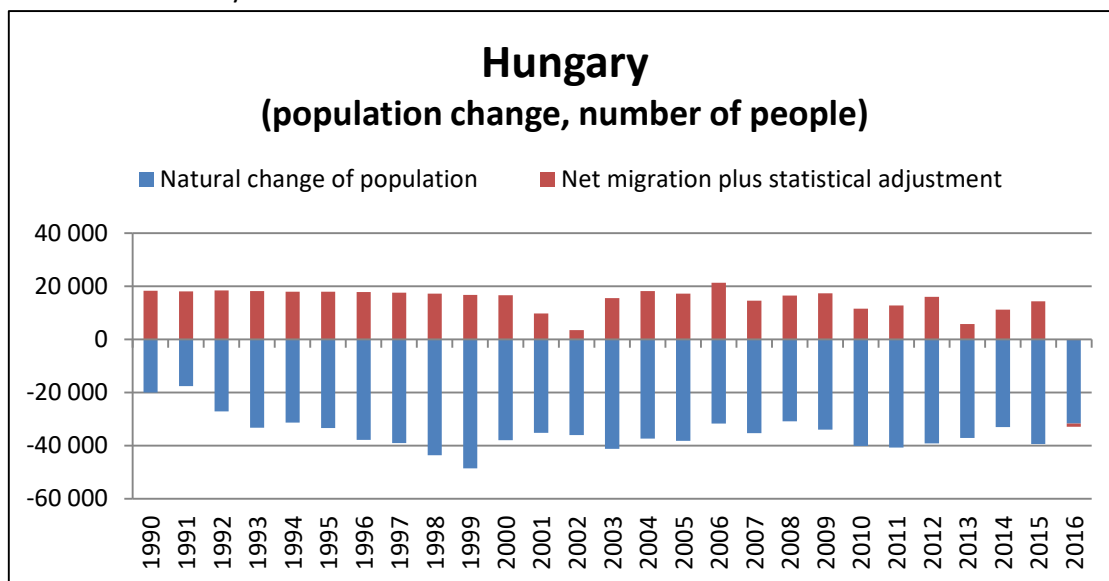

Zdroj: Eurostat

Pre porovnanie, v Maďarsku je zreteľný dlhodobý prirodzený úbytok obyvateľstva, ktorý až do roku 2015 zmierňovalo pozitívne migračné saldo. V roku 2016 migrácia mierne prispievala k zníženiu počtu obyvateľov. Vo väčšine krajín západnej Európy je zreteľný opačný vývoj, keď prirodzený úbytok obyvateľstva dlhodobo kompenzuje pozitívne migračné saldo. To je aj v súlade s tvrdením Medzinárodného menového fondu⁸, podľa ktorého pokiaľ nedôjde k zásadnému technologickému rozvoju zvyšujúcej produktivitu pracovníkov, môžu rozvinuté ekonomiky riešiť problémy s očakávaným starnutím obyvateľstva okrem iného práve zvýšenou imigráciou.

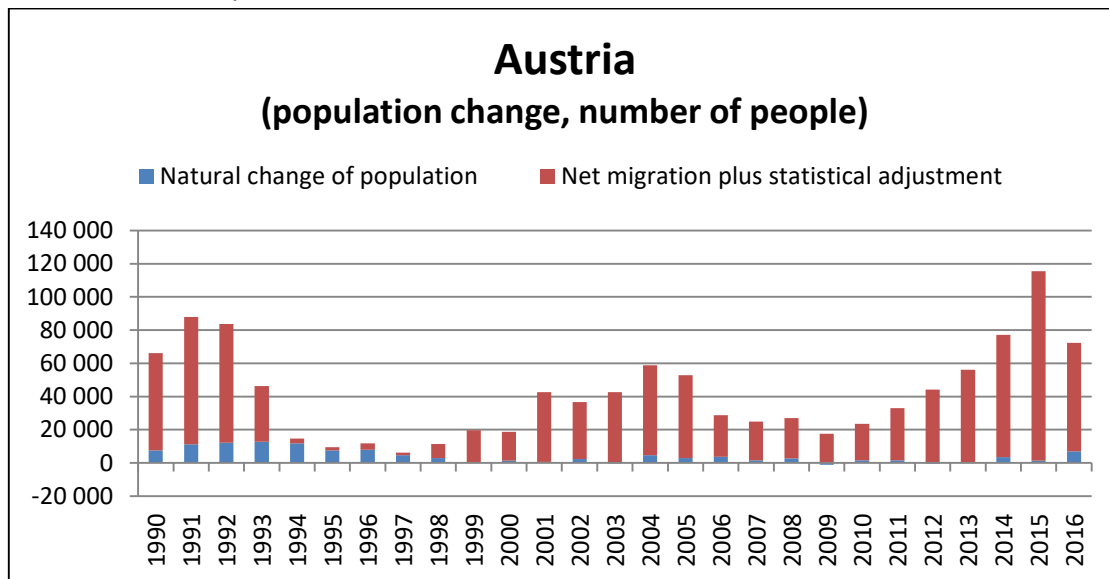
⁸ Pozri World Economic Outlook, IMF, apríl 2018: <http://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/03/20/world-economic-outlook-april-2018> a súvisiaci článok denníka The Guardian: <https://www.theguardian.com/business/2018/apr/09/get-more-migrant-workers-to-offset-strain-of-ageing-population-warns-imf>

Graf 17: Zmena obyvateľov Maďarska

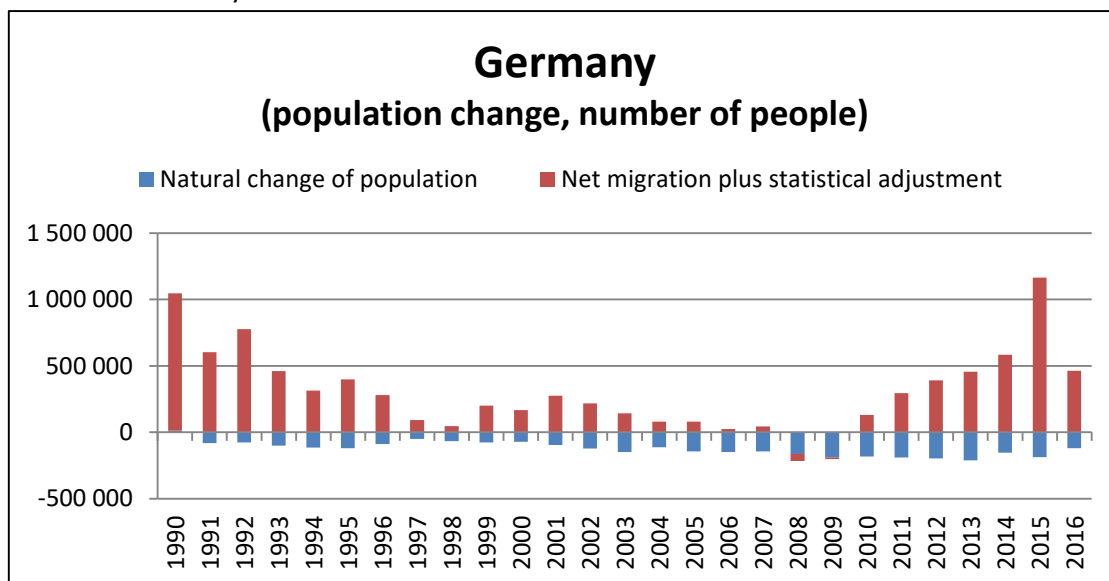
Zdroj: Eurostat

Graf 18: Zmena obyvateľov Rakúska

Zdroj: Eurostat

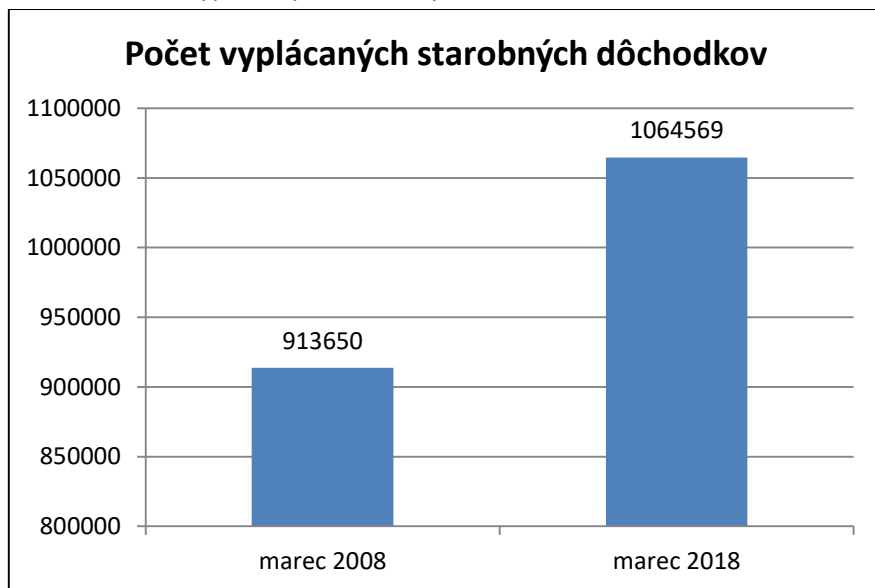
Graf 19: Zmena obyvateľov Nemecka

Zdroj: Eurostat

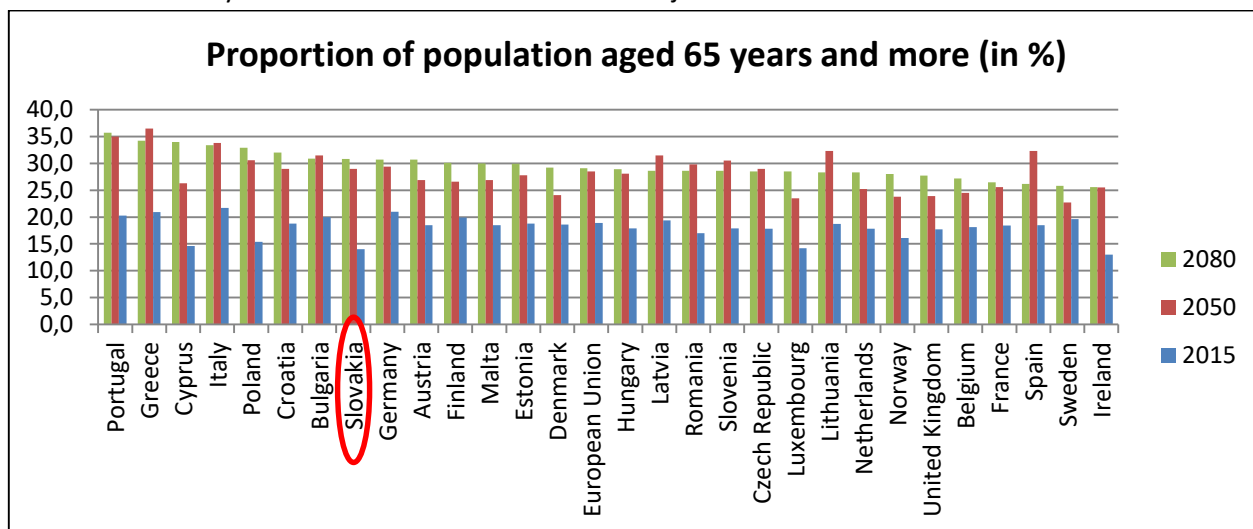
V rokoch 2008-18 stúpol počet vyplácaných starobných dôchodkov o 16,5 %, resp. 150 919 osôb. Slovensko už teda priamo pociťuje vplyv starnutia obyvateľstva. Napriek tomu patrí stále medzi najmladšie krajiny EÚ, keďže tu v roku 2015 tvoril podiel obyvateľstva nad 65 rokov 14 %. Nižší podiel malo len Írsko, priemer EÚ bol na úrovni 18,9 % (pozri graf nižšie). Do roku 2050 stúpne tento podiel na Slovensku podľa Eurostatu na 29 %, čo bude tesne nad priemerom EÚ. Do roku 2080 sa s podielom obyvateľstva nad 65 rokov vo výške 30,8 % zaradíme na ôsmu priečku spomedzi najstarších členov EÚ.

Graf 20: Počet vyplácaných starobných dôchodkov

Zdroj: Sociálna poisťovňa

Graf 21: Podiel obyvateľov vo veku 65 rokov a viac v krajinách EÚ

Zdroj: Eurostat

5. Možnosti lepšieho využívania domácej pracovnej sily

Hlavné zistenia:

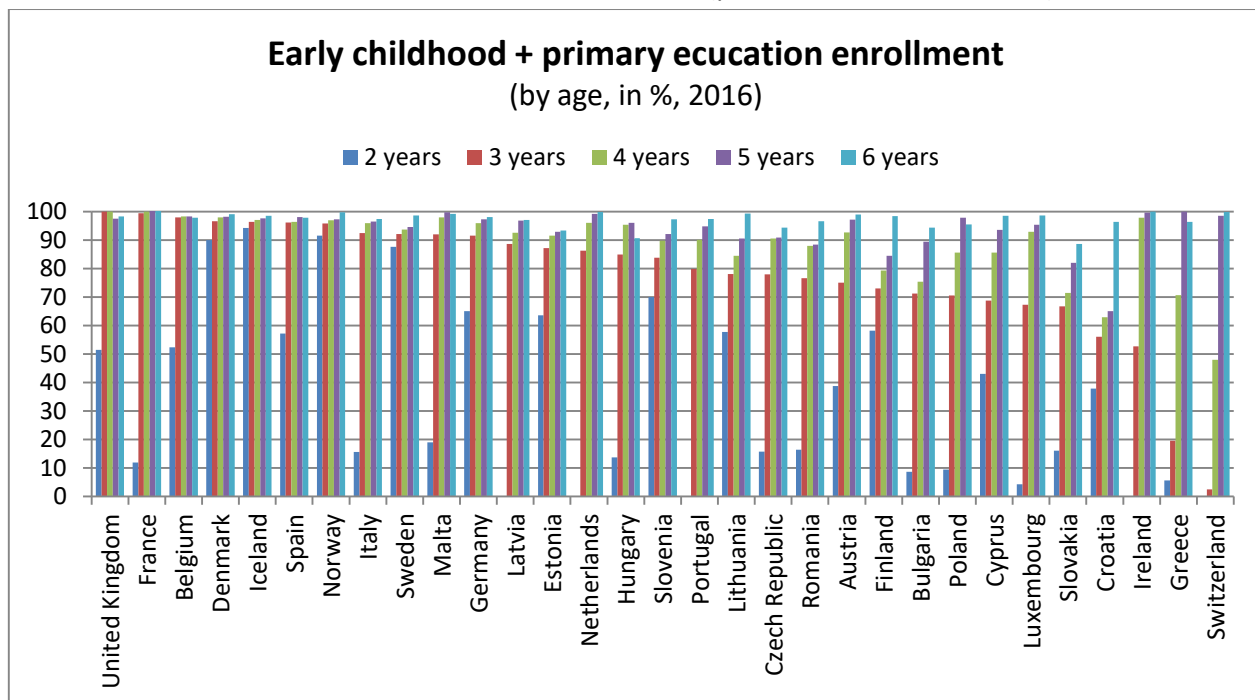
- Prioritou pre zvýšenie dostupnosti domácej kvalifikovanej pracovnej sily je zvýšenie kvality vzdelávacieho systému.
- Zamestnávaniu rodičov malých detí by pomohli investície do detských jasí a škôlok, ako aj intenzívnejšie využívanie práce na čiastočný úväzok.
- Jednou z najväčších výziev pri využívaní domácich zdrojov je zapojenie znevýhodnených skupín obyvateľstva do trhu práce. Riešením môže byť zavedenie odvodových úľav pre čiastočné úväzky, resp. ľudí s nízkym príjmom, ako aj efektívnejšie programy rekvalifikácie a vzdelávania dlhodobo nezamestnaných ľudí.
- Rezervy treba hľadať aj v štíhlejšej a efektívnejšej verejnej správe a v zastavení dotovania firiem v okresoch s nízkou nezamestnanosťou a tiež neefektívnych firiem.

Podrobnejšie zistenia:

Využívanie imigrácie je len jednou možnosťou riešenia nedostatku pracovníkov. Účastníci spoločného seminára Zastúpenia EK v SR a INEKO súčasne vyjadrili potrebu lepšie využívať potenciál domácej pracovnej sily. Za prvoradú označili potrebu zvýšiť kvalitu vzdelávacieho systému. V porovnaní s priemerom susedných štátov Vyšehradskej štvorky ako aj EÚ má Slovensko horšie výsledky v testoch 15-ročných žiakov OECD PISA z matematiky, čitateľskej gramotnosti aj prírodných vied. V posledných rokoch sa tieto výsledky zhoršujú, čo môže dlhodobo zhoršiť dostupnosť kvalifikovanej pracovnej sily. Rovnako atraktívnejšie a kvalitnejšie vysoké školy sú cestou k obmedzeniu odchodu mladých ľudí do zahraničia a prilákanie tých šikovných zvonka. Osobitným problémom je v medzinárodnom porovnaní nízky podiel dospelých vo vzdelávaní.

Pre zlepšenie možností zamestnania rodičov malých detí by účastníci seminára privítali zvýšenie investícií do detských jasí a škôlok, ako aj intenzívnejšie využívanie práce na čiastočný úväzok. Slovensko patrí v EÚ medzi krajiny s najnižším podielom detí do šiestich rokov umiestnených v detských jasliach alebo škôlkach. S tým súvisí aj nižšia zamestnanosť žien starajúcich sa o malé deti. Miera predškolskej dochádzky je nízka najmä v segregovanej Rómskej komunite, čo sťažuje jej neskoršiu integráciu do trhu práce.

Graf 22: Účast detí v zariadeniach formálneho vzdelávania (podľa veku, v % za rok 2016)

Zdroj: Eurostat

Poznámky:

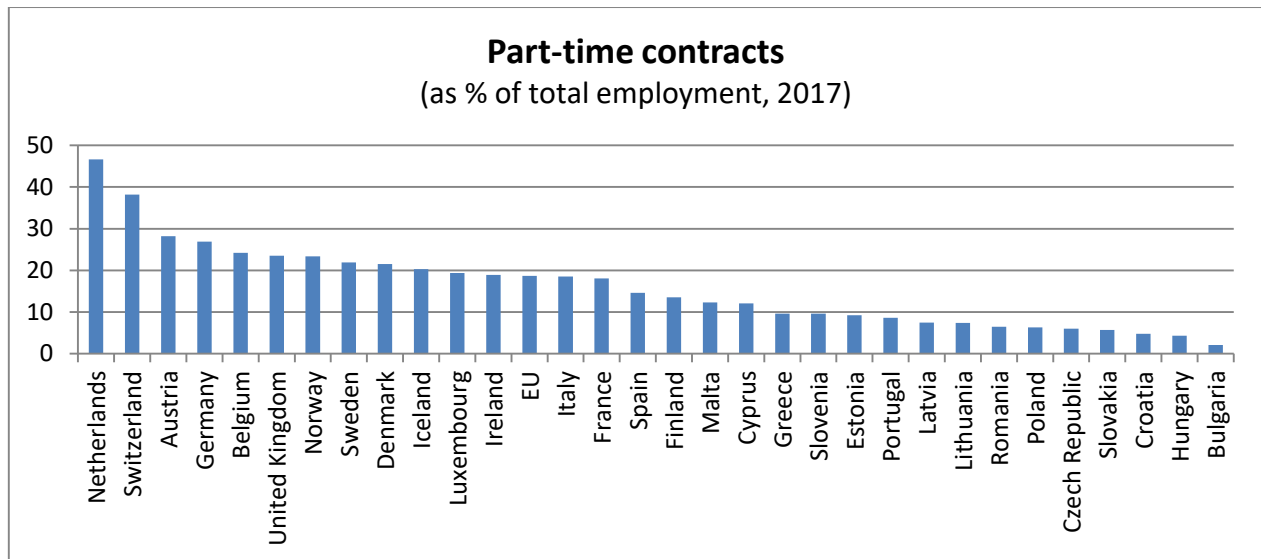
1. Údaje sú spolu za predškolské zariadenia a zariadenia na prvom stupni vzdelávania.
2. Údaje za Rakúsko sú za rok 2015.

Zapojenie znevýhodnených skupín obyvateľstva do trhu práce označilo viacero účastníkov seminára za najväčšiu výzvu pri využívaní domácich zdrojov. Ako jednu z možností uviedli zmeny v sociálnych dávkach a odvodoch, aby sa viac oplatilo legálne pracovať, a to najmä pre ľudí s nízkym príjmom vrátane ľudí pracujúcich na čiastočný úväzok. Riešením môže byť zavedenie odvodových úľav pre čiastočné úväzky, resp. ľudí s nízkym príjmom. Vo výške daňového bremena po zahrnutí všetkých povinných platieb je Slovensko v rámci OECD ôsmym štátom s najvyšším bremenom⁹. Vysoká daňovo-odvodová záťaž je bariérou pre vstup na trh práce najmä pre ľudí s nízkym príjmom, ktorých môže nízka čistá mzda odrádzať od legálnej práce. Slovensko súčasne patrí medzi štáty EÚ s najnižším podielom kontraktov na čiastočný úväzok. Tento údaj je v SR aj ČR sčasti skreslený rozšíreným výskytom dohôd o pracovnej činnosti, ktoré nie sú vykazované ako pracovný pomer na čiastočný úväzok, ale v podstate plnia túto funkciu.

Ďalším riešením, ktoré už čiastočne realizuje Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR, sú programy rekvalifikácie a vzdelávania dlhodobo nezamestnaných ľudí. V prípade týchto programov je potrebné pravidelne vyhodnocovať a zverejňovať ich efektívnosť, t.j. napr. o čo úspešnejší sú absolventi programov pri uplatnení na trhu práce v porovnaní s podobnými uchádzačmi, ktorí programy neabsolvovali.

⁹ Pozri porovnanie OECD: <http://www.oecd.org/tax/tax-policy/Figure1.xlsx>

Graf 23: Podiel kontraktov na čiastočný úväzok na celkovej zamestnanosti (2017)

Zdroj: Eurostat

Medzi ďalšie opatrenia odporúčané účastníkmi seminára patria:

- Efektívnejšia podpora regiónov s vysokou nezamestnanosťou
- Štíhlejšia a efektívnejšia verejná správa
- Podpora mobility pracovnej sily
- Motivovanie občanov SR, ktorí odišli do zahraničia, aby sa vrátili domov
- Zastavenie dotovania firiem v okresoch s nízkou nezamestnanosťou a tiež neefektívnych firiem (napr. výroba elektriny z doma vyťaženeho hnedého uhlia, ktoré má nízku kvalitu)
- Investície do inovácií vrátane nahrádzania ľudskej práce robotmi